

kwartalnik pedagogiczno-społeczny
DIALOG EDUKACYJNY

Kryzys migracyjny
Migracje Ukraińców
Denaturalizacja człowieka
Miłosza stosunek do Kościoła

B. Francuski 2016/15

Beata Prościak, Małgorzata Trębacz, Renata Suszyło-Martuła

PARADOKSY SŁOWNE NA MATURZE - NADINTERPRETACJA CZY „JĘZYKOWY EFEKT FATAMORGANY”?

Na temat potrzeby wyjaśniania uczniom (chociażby w przepisie) wyrazów archaicznych (czy też gwarowych), które w kontekście nabierają innego znaczenia, autorki pisały już w poprzednim artykule. Teraz chcemy pokazać, jak w praktyce pisarskiej uczniom dochodzi do paradoksów, które są wynikiem nieporozumień w kanale komunikacji pomiędzy autorem lub podmiotem lirycznym żyjącym np. V wieku p. n. e., czy też na przełomie XIX i XX wieku i współczesną młodzieżą, posługującą się specyficznym językiem XXI wieku.

Podstawę rozważań stanowią wypracowania uczniów z matury próbnej, przeprowadzonej w listopadzie 2015 roku. Badaniu poddano 100 uczniów. Przedmiotem badań uczyniono rozumienie słowa: „jasień” oraz „sila”. To pierwsze pochodzi z wiersza Jana Kasprowicza *Księga ubogich III*, a drugie z *Antygony* Sofoklesa.

Oto interesujący nas fragment wiersza Kasprowicza:

Przed chatą mały ogródek,
A w nim - a ludzie zmęczeni! -
Człowiek nad naszym spoczynkiem
Rząd pewnych siebie jasieni.

Rozłożył swoje korony -
O ludzi, nękami strachem! -
Nad zrębem naszego domu.
Nad domni naszego dachem...

Powyszy cytaty pochodzą z trzeciego liryku zawartego w *Księdze ubogich* Jana Kasprowicza. W wierszu da się zauważyć spersonifikowane elementy krajobrazu, jak np. „pewne siebie jasienie”, symbolizujące trwałość i opokę. Punktem wyjścia do refleksji nad ludzkim losem miała być natura. Podmiot liryczny odnalazł sens życia w obcowaniu z przyrodą. Potrafił dostrzec piękno świata. Ponadto charakterystyczne jest zastosowanie „kontrastu w ukazaniu sytuacji „ludzi” (walczących z chwiejnością, tęsknią gównych, itp.)”. Stąd w przykładowym planie interpretacji utworu poetyckiego, zawartym w *Kryteriach oceniania odpowiedzi* opracowanych przez *Operon*, zaproponowano następującą tezę: „Wiersz jest wyrazem afirmacji świata i życia człowieka dotkniętego, który odnalazł sens jednostkowej egzystencji”.

Okazuje się, że interpretacje uczniów nie zawsze zmierzają w takim kierunku myślowym. Przyczyną jest współczesne spojrzenie na tekst dawny, a zwłaszcza nieznajomość znaczenia zastosowanych w wierszu słów. Do tego należałoby dodać zbyt mocną fantazję uczniów, czy też silnie się na oryginalność. Brak przypisu wyjaśniającego znaczenie słowa „jasień” sprawiło, że epitet „rząd jasieni” interpretowano jako osoby zasiadające w rządzie państwa. Natomiast słowo „korony” kojarzono nie z drzewem, ale z koronami królewskimi. Idąc dalej tym tropem, „dom”

interpretowano jako ojczyznę. Gdyby ta interpretacja konczyła się tylko na takich skojarzeniach, można by było je uznać za oryginalną. Jednak uczniowie nadbadywali do tego swoje historie, które nie mają już potwierdzenia w wierszu. Przykładowo, pisząc o władzy, dodawali rozważania na temat posiadanych przez nią pieniędzy. Te z kolei miały być przyczyną wykorzystywania ludzi, co prowadziło do ich zdenerwowania. W ten sposób gubili główne przesłanie wiersza. Nie odnieśli się do myśli przewodniej podmiotu lirycznego, który odnalazł spokój i szczęście w prostocie i pięknie przyrody. Uczniowie wywodzili tezę nie z całego utworu, ale z jego współczesnych odniesień, faktów im znanych i kojarzonych z mediami. Nie silił się na wyciągnięcie z wiersza istotnych wniosków.

Warto przytoczyć słowa ucznia, który wchodził w nadinterpretację w ten sposób: „Człowiek nad naszym spoczynkiem rząd pewnych jasieni” - z tego wynika, że ludzie są kontrolowani, ciężko pracują. Rząd pewnych jasieni w moich wyobrażeniach wygląda jak grupa ludzi z wyższej warstwy społecznej, która surowo nadzoruje pracę biednych szaraków”.

Wydaje się, że jedną z przyczyn tego typu interpretacji był brak przypisów wyjaśniających nieznajomość dla współczesnej młodzieży słowa. Chodziło zwłaszcza o wyżej wspomniane słowo **kluczowe do interpretacji wiersza „jasień”**. Uczniowie patrzyli tylko na pozorne znaczenie słów. W ten sposób powstał w ich głowach tzw. „językowy efekt fatamorgany”, który prowadził do nadinterpretacji i niewłaściwie stawianych tez. Te ostatnie z kolei są przecież sprawą kluczową w zdaniu matury. Błędnie postawiona teza (konsepja interpretacyjna) dyskwalifikuje pracę maturzysty, ponieważ „Jeśli w kategorii A praca uzyskała 0 punktów, egzaminator nie przyznaje punktów w pozostałych kategoriach”.

Poprawne sformułowanie stanowiska jest również sprawą wiodącą w kryteriach oceny rozprawki maturalnej. Tutaj również „Jeśli w kategorii A praca uzyskała 0 punktów, egzaminator nie przyznaje punktów w pozostałych kategoriach”. Stąd warto przytoczyć też kilka uwag dotyczących tematu pierwszego: *Rozum - sila człowieka czy źródło pychy prowadzącej do klęski? Rozważ problem, analizując podany fragment i odwołując się do wybranego dramatu antycznego oraz innego tekstu kultury. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 250 słów*.

Tu także wystąpiły podobne niejasności związane z niezrozumieniem słownictwa. Chodziło zwłaszcza o słowo *Stasimon I Antygony*. *Sila jest dziwów, lecz nad wszystkie sięga Dziwy człowieka potęga*.

Zdarzały się przypadki interpretowania słowa „sila” z dramatu jako siły fizycznej. Przykład może stanowić taka

wypowiedź pisemna ucznia: „Przechodząc do analizy fragmentu „Sila jest dziwów, lecz nad wszystkie sięga dziwy człowieka potęga”, autorowi tekstu mogło chodzić o to, że sila (fizyczna) możemy zdziałać dużo, ale swoją potęgą możemy dokonać niewykonalnego”.

Dodatkowo zauważono tendencję do utraty znaczenia wyrazu „sila” zawartego w temacie pracy z „sila” zawartą w dramacie *Antygona*. Wtedy dochodziło do absurdalnych odczytań tekstu bądź błędnego rozumienia pytania w temacie. Uczniowie rozważali, co jest ważniejsze: rozum czy sila? Kiedy tematem rozmyślał powinien być rozum, o czym świadczy zastosowanie paazy w temacie rozprawki: *Rozum - sila człowieka czy źródło pychy prowadzącej do klęski?* Stąd przykładowa teza powinna brzmieć, np. *Rozum jest źródłem potęgi człowieka lub Kierując się wyłącznie rozumem, człowiek staje się zadowolony, co może stać się przyczyną klęski*.

Uczniowie, zamiast snuć rozważania dotyczące roli rozumu, tworzyli rozprawki dotyczące siły człowieka. Dochodziło też do odczytań absurdalnych typu: „Sila człowieka doprowadziła do wynalezienia mowy”. Niektórzy, nie rozumiejąc tematu i znaczenia słowa „sila”, rozważali, czy ważniejszy jest rozum, czy pycha, pomijając całkowicie słowo „sila”, a przecież przedmiotem rozważań uczeń miał uczynić rolę, jaką spełnia rozum.

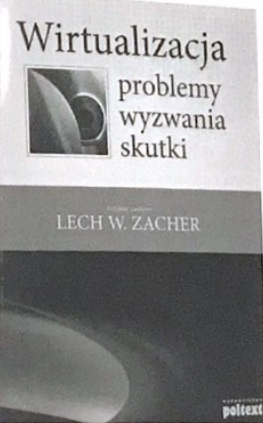
Oczywiście tworzenie błędnych tez nie wynika tylko z niezrozumienia słownictwa. Przyczyn może być wiele. Chociażby brak umiejętności wyszukiwania słów kluczowych w temacie, czy też określenia roli paazy we właściwym rozumieniu pytań. Warto przytoczyć przykład takiego błędnego odczytania pytania i jednocześnie niewłaściwie napisanej tezy: „Problemem jest tutaj co prowadzi do klęski. Zostały podane trzy przyczyny takie jak: rozum, sila człowieka i źródło pychy”.

Przykłady można mnożyć, ale z powyższych rozważań wyraźnie wynika, że konieczne wydaje się dodawanie do fragmentów tekstów, zamieszczanych na arkuszach maturalnych, przypisów wyjaśniających słowa archaiczne, czy też gwarowe. Zwłaszcza takie, które spełniają kluczową rolę w interpretacji tekstu. Trudno bowiem wymagać od uczniów znajomości słownictwa sprzed wieków. Z kolei uwspółcześnienie rozumienia wyrazów, bazując na „językowym efekcie fatamorgany”, prowadzi często do nadinterpretacji.

Beata Prościak - doktor nauk humanistycznych, wykładowca w Państwowej Wyższej Szkole Wschodniopomorskiej w Przemyślu oraz Wyższej Szkole Zarządzania w Rzeszowie. Autorka publikacji naukowych z zakresu metodyki nauczania języka polskiego. Stworzyła nową metodę nauczania - piramidę mediacji.

Renata Suszyło-Martuła - nauczycielka w Zespole Szkół Technicznych w Leżajsku.

Małgorzata Trębacz - nauczycielka w Zespole Szkół Technicznych w Leżajsku.

KURSY KWALIFIKACYJNE W ZAKRESIE:

- przygotowania pedagogicznego dla nauczycieli praktycznej nauki zawodu,
- pedagogiki specjalnej dla nauczycieli praktycznej nauki zawodu,
- przygotowania pedagogicznego do nauczania języka obcego,
  - zarządzania firmami,
  - wczesnego nauczania języka obcego.

Szczegółowa oferta edukacyjna RODNIP „WOM” w Rybniku dostępna jest na stronie www.wom.edu.pl